

שער עשרה בטבת וחורבן ירושלים

מטרות תוכן:

התלמידים יכירו את השלבים שקדמו לחורבן שני בתי המקדש (המצור על ירושלים, פריצת חומותיה והעלתן באש).
התלמידים יתוודעו לכך שעל פי המסורת היהודית שני בתי המקדש נחרבו באותו תאריך, בתשעה באב.
התלמידים יתוודעו למשמעות ההיסטורית של יום עשרה בטבת.
התלמידים יכירו במרכזיותו של בית המקדש בחיי העם.

מטרה לשונית:

התלמידים יכירו את המונחים "שלוש רגלים" ו"עלייה לרגל" ויבינו אותם.

משך ההוראה:

שיעור אחד עד שניים

בשער זה:

יחידה 1: האירועים ההיסטוריים שהביאו לחורבן בית המקדש ולקביעת ימי הצום (רקע)
יחידה 2: ירושלים בתפארתה – העלייה המונית לרגל
יחידת סיום: סיכום וחשיבה אישית

**יחידה 1: האירועים ההיסטוריים
שהביאו לחורבן בית המקדש ולקביעת ימי הצום (רקע)**

רקע היסטורי

- שיחה
- עבודת סיכום בחוברת

יחידה 2: ירושלים בתפארתה – העלייה ההמונית לרגל

העלייה ההמונית לרגל

- שיחה
- קריאת העיתון
- קריאת מאמר חז"ל
- מילוי משימות בחוברת לתלמידים (עמ' 51)
- דיון במושג "שלוש רגלים"

יחידת סיום

סיכום וחשיבה אישית

- מילות סיכום
- הפניית התלמידים לשאלת סיום

הערה דידקטית:

בשל גילם הצעיר של התלמידים נסתפק השנה בדיון בפן אחד בלבד של חורבן הבית והוא – הקץ שהושם על האפשרות לחגוג יחד, ברוב עם, בבית האלוהים.

בשנים הבאות נדון בשלבים שקדמו לחורבן בתי המקדש (המצור ובפלישת צבאות האויב לעיר), בהשלכות הלאומיות של החורבן (הגליית חלק גדול מעם וההתבססות בגולה), בהשלכות הדתיות (במעבר ליהדות רבנית, ב"תחליפים" השונים לקורבנות – מעשי החדש, לימוד התורה והתפילה וב"ממלאי המקום" של בית המקדש – בית המשפחה, בית המדרש ובית הכנסת), ובהשלכות הרוחניות (המשבר האמוני לאחר שבית האלוהים הכלי-יכול לא עמד מול צבא האויב ונחרב, ובפתרונות שחז"ל הציעו למשבר זה).

על האירועים ההיסטוריים שהביאו לחורבן בתי המקדש

למורה בלבד

המשכן: בשנות הנדודים במדבר ערכו בני ישראל את פולחנם הדתי במשכן שהיה מעין מקדש נייד. את המשכן היו מפרקים ומרכיבים שוב במקומות החניה שבדרך.

בית המקדש הראשון: לאחר שבני ישראל כבשו את הארץ בהנהגתו של יהושע בן-נון והתיישבו בנחלותיהם התחילה תקופת השופטים ולאחריה באה תקופת המלכות. ראשון מלך המלך שאול ולאחריו המלך דוד. בזמנם של שאול ודוד לא נבנה בית מקדש קבוע.

בית המקדש בירושלים נבנה רק על ידי שלמה המלך, בנו של דוד (מלכים א', פרק ו'). בית מקדש זה, המכונה בית המקדש הראשון, עמד על מכוננו כ-400 שנה. בבית המקדש שירתו כוהנים ולויים. הכוהנים הקריבו קורבנות לה' והלויים ליוו את העבודה בשירה ובנגינה. בית המקדש נודע ביופיו ובתפארתו. בימי מלכותו של צדקיהו, בשנת 586 לפני ספירת הנוצרים, לאחר תקופה ארוכה של שפל, נחרבו בית המקדש והעיר ירושלים בידי הבבלים ובני ממלכת יהודה הוגלו לבבל (כמסופר במלכים ב', פרק כ"ה).

בית המקדש השני: לאחר 70 שנה חזרו חלק מהגולים לירושלים ובנו את בית המקדש השני. בית זה הורחב מאוחר יותר בידי המלך הורדוס. בית המקדש השני עמד בתפארתו קצת פחות מ-600 שנה. בשנת 70 לספירת הנוצרים הוא החרב על ידי הרומאים בראשותו של טיטוס.

תאריכים בתולדות חורבנם של שני בתי המקדש

חורבן הבית הראשון:

המצור שהושם על ירושלים החל **בעשרה בטבת**. שלוש שנים לאחר מכן, בט' **בתמוז**, פרצו הבבלים את חומות העיר, אך להיכל עצמו לא יכלו להיכנס כי התבצרו בו הכוהנים. **בי"ז בתמוז** בטלו הקורבנות בבית המקדש, משום שהכוהנים לא מצאו עוד כבשים להקריב. פחות מחודש אחר כך, **בתשעה באב** (586 לפני ספירת הנוצרים), חרב בית המקדש.

חורבן הבית השני:

באביב של שנת 70 לספירת הנוצרים הטילו הרומאים מצור על ירושלים. **בי"ז בתמוז**, הובקעו חומות העיר ירושלים, ושוב, שלושה שבועות לאחר מכן, **בתשעה באב**, חרב בית המקדש.

על ימי הצום

מכיוון שבית המקדש היה המקום המרכזי והחשוב ביותר לעם ישראל, נקבעו שלוש תעניות לזכר חורבנו:

בעשרה בטבת יום תחילת המצור על ירושלים בימי **הבית הראשון**;

בי"ז בתמוז יום פריצת חומות ירושלים בימי **הבית השני**;

ובתשעה באב יום חורבנם של **שני בתי המקדש** לפי המסורת.

הערה דיסקטית :

לזכר חורבן שני בתי המקדש נקבעו שלושה ימי צום: אחד מזכיר אירוע בתקופת הבית הראשון, השני מזכיר אירוע בתקופת הבית השני והשלישי משותף, על פי המסורת, לשניהם. מפני שעניין זה עלול להיות קשה להבנה לתלמידים בכיתה ב', נתמקד בכיתה רק בשלוש נקודות עיקריות:

1. בשתי המקרים קדמו לחורבנו של בית המקדש שלבים דומים: מצור, פריצת חומות העיר ירושלים (שנחלשה בשל המצור), פלישת צבא האויב לעיר, ולאחר כמה שבועות – השתלטות צבא האויב על בית המקדש המבוצר והעלתו באש. השנה נסתפק בהכרת שלבי התהליך. בשלבים עצמם – המצור, פריצת החומות והחורבן – נדון בשנים הבאות.
2. צום עשרה בטבת מציין את תחילת המצור על ירושלים (בתקופת בית ראשון).
3. תשעה באב הוא התאריך שבו, על פי המסורת, נחרבו שני בתי המקדש (בידי צבאות זרים שונים ובהפרש של כמה מאות שנים זה מזה).

יחידה 1: האירועים ההיסטוריים

שהביאו לחורבן בית המקדש ולקביעת ימי הצום

האמצעים הדרושים:

חוברת לתלמידים עמ' 49

שיחה בנושא השלבים שקדמו לחורבן שני בתי המקדש

◆ חודשי טבת, תמוז ואב על לוח השנה

אפשר לרשום על הלוח את חודשי השנה ולהדגיש בצבע את החודשים טבת, תמוז ואב. אפשר לשאול את התלמידים מה ידוע להם על בית המקדש. סביר להניח שהתלמידים יעלו אסוציאציות של בנין מפואר שעבדו בו כוהנים ושנחרב בידי אויבים. ייתכן שהתלמידים יזכירו את הכותל המערבי שהוא אחד השרידים המוכרים מבית המקדש שחרב.

◆ האירועים

נספר לתלמידים:

-- שהיו שני בתי מקדש ושניהם נחרבו. הראשון נבנה בתקופת שלמה המלך והוחרב בידי הבבלים, השני נבנה אחריו והוחרב בידי הרומאים.

-- שעל פי המסורת שני בתי המקדש נחרבו באותו יום בשנה, בתשעה באב, לאחר שהתרחשו כמה אירועים דומים: מצור על ירושלים, פריצת חומותיה ופלישת צבא האויב אל תוך העיר, ולאחר כמה שבועות השתלטות האויב על בית המקדש המבוצר.

חשוב להבהיר לתלמידים שבתקופת חורבן הבית הראשון המצור היה ארוך מאוד (בין תחילת המצור לפריצת החומות עברו שלוש שנים). רצוי להזמין את התלמידים לדמיין כיצד חיו תושבי ירושלים בתקופת המצור? (אולי הם האמינו תחילה בניצחון ועם הזמן התייאשו וחששו מהעתיד...), מה קרה לאחר פריצת החומות? מדוע בית המקדש לא נכבש מיד?

(משום שהכוהנים התבצרו בו), מה היו תחושותיהם של תושבי ירושלים כשראו את בית האלוהים הכל-יכול עולה באש? ועוד...
(סיכום קצר של האירועים מופיע בחוברת התלמיד בעמ' 49).

◆ שיחה על ימי הצום לזכר חורבן בתי המקדש

אפשר להזמין אחד התלמידים לגשת ללוח, לסמן את חודש "אב" ברשימת החודשים ולהוסיף ליד שם החודש את המילה "צום".

◆ הסיבות לקביעת ימי הצום

כאן אפשר לשאול "מדוע צמים בתשעה באב?"
ייתכן שהילדים ידעו לציין שתשעה באב הוא יום עצוב.
ומה הקשר בין צום לעצב? בתשעה באב הצום הוא ציון לאבל (להבדיל מיום הכיפורים שבו הסיבות לצום אחרות!) ההימנעות מאכילה ומשתייה אמורה להזכיר לנו את החורבן ואת הסבל שעבר על היהודים בתקופה ההיא (חשוב להדגיש את פלישתם של חיילים זרים אל רחובות העיר ואת ההגליה שציפתה לתושבי העיר בשני המקרים).

אפשר לציין שתשעה באב, היום שעל פי המסורת הועלו באש שני בתי המקדש, חל בשיא הקיץ. כיום יום זה חל בחופש הגדול.
אם כן, מדוע אנו דנים בחורבן בתי המקדש באמצע החורף?
התשובה היא שנוסף על תשעה באב יש עוד שני ימים בלוח השנה העברי שנקבעו לזכר אירועים הקשורים בחורבן. אחד מהם הוא עשרה בטבת, היום שבו התחיל המצור על ירושלים בימי בית המקדש הראשון.
נכתוב עתה את המילה צום גם ליד החודשים טבת ותמוז.

בשלב זה נפנה את התלמידים למשימות 1 ו-2, עמ' 49 בחוברת לתלמידים.

◆ **האמצעים הדרושים:**

חוברת לתלמידים עמ' 50-51

◆ **פתיחה**

אפשר לפתוח בשאלות: מדוע לדעתכם מקדישים לזכר החורבן בית המקדש שלושה ימי צום במהלך השנה? מדוע היה בית המקדש חשוב כל כך? מה התרחש בו? מה היה מיוחד בו? נאמר לתלמידים שעכשיו ננסה לחזור אחורה בזמן ולדמיין שאנחנו חיים בתקופה שבית המקדש היה קיים.

המורה יכולה לספר לתלמידים ש"מצאה" עיתון מהתקופה הרחוקה ההיא!

◆ **קריאת העיתון שבחברת לתלמידים (עמ' 50)**

◆ **קריאת ראיון עם הכוהן הגדול**

אפשר לחלק את הקריאה בין התלמידים, לעצור במקומות שונים ולשאל שאלות הבנה. מאמר זה מתאר את ההתכנסות ההמונית בבית המקדש בימי חג ומועד. אפשר לדון בשאלות אלה: כיצד נראתה ירושלים בימי החג? מהי הייתה האווירה ששררה בעיר? כיצד הרגישו האנשים במפגש ההמוני? כיצד מצטייר לכם היום בית המקדש? האם יש לנו היום מבנה דומה? אם בית המקדש היה קיים בימינו, במה היה האירוע שונה (הבדל בולט אחד הוא העלייה "ברגל" שערכה ימים ארוכים לתושבי המקומות המרוחקים מירושלים...)

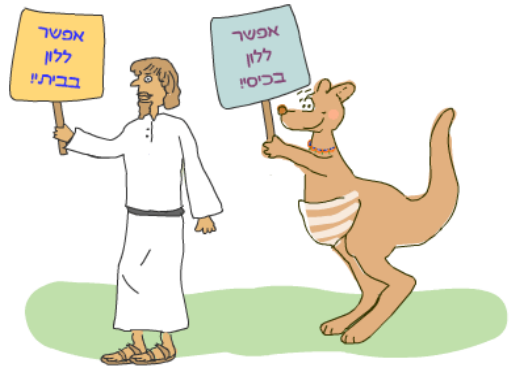
מה היה חגיגי באירוע ההמוני? בעקבות שאלה זו, אפשר להתחיל לדון בתחושת ה"יחד".

◆ **נפנה עתה לקריאת הכתבה הראשונה (המקדימה את הראיון) : "אלפי עולי רגל צפויים להגיע לבית המקדש לקראת חג הפסח מחרתיים"**

בעקבות הקריאה אפשר לשאל שאלות כגון – מדוע, מתי וכיצד עלו לרגל מכל רחבי הארץ? מה אפשר ללמוד מכתבה על תושבי ירושלים? האם היה קשה לתושבי ירושלים לשכן את כל עולי הרגל? האם זה שימח אותם או הקשה עליהם? תוך כדי השיחה נדגיש את המושג "עלייה לרגל".

◆ **קריאת מאמר חז"ל: "ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים" (עמ' 51).**

מאמר זה מובא במשנה, במסכת אבות (פרק ה' משנה ה'). זהו קטע אחד ממשנה המתארת עשרה נסים שהיו מתרחשים בירושלים כאשר בית המקדש השני היה קיים. אף על פי שיום עשרה בטבת קשור לבית המקדש הראשון, מצאנו נכון להביא מקור חז"ל העוסק בתקופת בית המקדש השני. מקור זה מבטא את חוויית המפגש הלאומי שהתרחשה בירושלים בשלושת הרגלים.

בשלוש הרגלים היו עולים לירושלים עולי רגל בהמוניהם. כל אחד היה צריך למצוא מקום ללון. מהמשנה אפשר להסיק שאיש לא ויתר על העלייה לירושלים מחשש שלא ימצא מקום ללון בו. הכול נאלצו להצטופף, הן תושבי ירושלים המארחים והן האורחים. מהמשנה אנו לומדים שאיש לא התלונן על הצפיפות, וככל הנראה שררה בירושלים בימי החג רוח טובה של שותפות ואחוה. בעקבות קריאת המשנה וקריאת הכתבה הראשונה בעיתון, אפשר לדון בשאלות האלה: האם באמת היה מקום לכולם? איך הצליחו אנשי ירושלים ליצור תחושה שירושלים מתרחבת, כביכול, לקראת עולי הרגל?

נס גלוי ונס נסתר

המשנה המובאת בחוברת לתלמיד היא חלק מרשימה של "עשרה נסים (ש)נעשו לאבותינו". קרוב לוודאי שחז"ל לא התכוונו לנס על-טבעי שהפר את חוקי הטבע (הנקרא בלשון המסורת "נס גלוי"), אלא להדגיש שהכנסת האורחים בימי החג בירושלים הייתה תופעה יוצאת דופן. אפשר לפרש כי חז"ל ראו בתופעה זו "נס נסתר", כלומר תופעה שההתערבות האלוהית בה אינה נראית לעין.

למורה
בלבד

◆ משימות סיכום בחוברת לתלמידים

◆ שעשוע מסכם

ענה נפנה את התלמידים אל **המבוך** (עמ' 50 בחוברת) המפגיש בסופו של דבר בין ילדים ממקומות שונים בארץ ומדגיש שהעלייה לרגל הייתה לא רק הזדמנות למפגש מרגש של כל העם (כפי שראינו בכתבה), אלא גם הזדמנות למפגשים של חברים שלא התראו זמן רב.

לאחר מכן, נפנה את התלמידים ל**משימות הסיכום** (משימות 3-5, בעמ' 51 בחוברת לתלמידים).

◆ המושג "שלוש רגלים"

אחת המשימות היא לסמן בעיתון את שמות שלושת החגים שבהם היו עולים לרגל לירושלים, את "שלוש הרגלים":

בלשון המקרא משמעות המילה "רגלים" היא "פעמים".
על כן אומרת האתון של בלק:

מָה עָשִׂיתִי לָךְ כִּי הִפִּיתֵנִי זֶה שְׁלֹשׁ רַגְלִים.
(במדבר, פרק כ"ב, פסוק כ"ח)

בני ישראל צוו לעלות לירושלים שלוש פעמים בשנה:

שְׁלֹשׁ רַגְלִים תֵּחַג לִי בַשָּׁנָה.
אֵת חַג הַמִּצּוֹת... וְחַג הַקִּצִּיר... וְחַג הָאָסֶף... שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה...
(שמות, פרק כ"ג פסוקים י"ד-י"ז)

מקובל לקשר מטבע לשון מיוחדת זו "שלוש רגלים" גם לכך שבימי קדם בני ישראל עלו לירושלים בעיקר ברגל.
עניין זה נרמז בכתבה בעיתון, אך ייתכן שהדברים עלו כבר בדיון הקודם.

יחידת סיום: סיכום וחשיבה אישית

האמצעים הדרושים:
חוברת לתלמידים עמ' 51

שאלת סיכום

נפתח את שיחת הסיכום בשאלה ששאלנו בתחילת היחידה:
מדוע מתאבלים על החורבן? מה אבד לנו?

בסיכום חשוב להדגיש שבית המקדש איחד סביבו את כל העם; בשלושת החגים שבהם עלו רבים לרגל הייתה תחושת ה"יחד" מורגשת בעוצמה. בית המקדש היה המרכז הפיזי, הלאומי, הדתי והרוחני של העם. מאז חורבן בית המקדש השני לא קם לעם ישראל מרכז אחד בעל חשיבות שכזו.

משימת סיום

לבסוף נזמין את התלמידים לחשיבה אישית ונפנה אותם לשאלת הסיכום (עמ' 51):
"דמיינו שאתם מתהלכים בירושלים ופוגשים דמות שחיה בזמן שבית המקדש היה קיים.
מה הייתם רוצים לשאול אותה?"

